

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Životy matek samoživitelek v menším městě a jeho okolí

Barbora Malíková

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Barbora Malíková**
Osobní číslo: **H15063**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Životy matek samoživitelek v menším městě a jeho okolí**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tato bakalářská práce bude postavena na vlastním empirickém výzkumu. Studentka vyhledá vhodné informantky a pokusí se vytvořit jejich kazuistiky.

Cílem této práce bude přiblížit životy matek v roli samoživitelek žijících na malém městě ve středních Čechách. Za pomoci zúčastněného pozorování a metody polostrukturovaných rozhovorů bude studentka zkoumat životní strategie sledovaných samoživitelek, které jim pomáhají zvládat úkol rodičovství bez partnera. Současně na jejich příkladu ukáže hlavní problémy, které role samoživitelky v současné české společnosti s sebou přináší.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Belz, H., Siegrist, M. 2011. Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry. Praha: Portál.

Eriksen, T. H. 2010. Syndrom velkého vlka: hledání štěstí ve společnosti nadbytku. Brno: Doplněk.

Hendl, J. 2005. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál.

Skupnik, J. 2010. Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)

Šeredová Purschová, A. 2014. Genderová antropologie. Brno: Akademické nakladatelství CERM.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lada Viková

Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. března 2017

Termín odevzdání bakalářské práce:

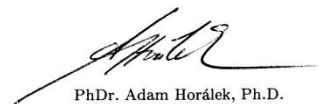
30. března 2018

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. března 2018

Barbora Malíková

Poděkování

Ráda bych poděkovala hned několika lidem, bez kterých by tato práce jen stěží mohla vzniknout. Na prvním místě děkuji mým informantkám, na jejichž výpovědích má práce stojí. Děkuji též své vedoucí bakalářské práce Mgr. Ladě Vikové, za její odborné vedení a vřelý přístup.

Dále bych ráda poděkovala neziskové organizaci a jejím sociálním pracovnícím, které mi při výzkumu velmi pomáhaly, navíc jsem mohla pro svůj výzkum užívat jejich prostor. Velké poděkování patří i mé rodině, která mě podporovala po celou dobu studia na univerzitě.

Tuto práci bych ráda věnovala všem matkám samoživitelkám, které dnes v ČR tvoří nejohroženější sociální skupinu a jimž naše společnost mnoho dluží.

Anotace

Tato bakalářská práce je postavena na vlastním empirickém výzkumu. Studentka metodou terénního výzkumu přibližuje životy matek v roli samoživitelek žijících na malém městě ve středních Čechách. Za pomoci zúčastněného pozorování a metody polostrukturovaných rozhovorů studentka zkoumala životní strategie sledovaných samoživitelek, které jim pomáhají zvládat úkol rodičovství bez partnera. Současně na jejich příkladu poukázala na hlavní problémy, které s sebou role samoživitelky v současné české společnosti přináší. Bakalářská práce zpracovává sedm kazuistik žen, na kterých studentka ukazuje různé typy překážek, kterým matky samoživitelky čelí, ale také různé strategie, jaké tyto matky vyvíjejí. Situaci v ČR zasazuje do kontextu poznání o situaci v jiných vybraných evropských zemích.

Klíčová slova

matka samoživitelka, strategie, neziskový sektor

Annotation

This bachelor thesis is based on the student's own empirical research. Using the field research method, the student presents a closer look at the lives of single mothers living in a small town in Central Bohemia. With the help of participant observation and the method of semi-structured interviews, the student examined the life strategies which the surveyed single mothers use to help themselves cope with the task of parenting without a partner. At the same time, using their example, the student pointed out the main problems that come with the role of a single mother in the current Czech society. The bachelor thesis deals with seven case studies of women which the student uses to show both the different types of obstacles that single mothers face and the different strategies developed by these mothers. The student puts the situation in the Czech Republic into context with situations in other selected European countries.

Keywords

single mother, strategy, non-profit sector

Obsah

Úvod.....	13
Aktuálnost tématu	15
1 Cíl práce.....	16
1. 1 Výzkumné otázky.....	16
2 Metodologie	17
2. 1 Etická rizika.....	19
2. 2 Terén mého výzkumu.....	19
2. 3 Metody výzkumu.....	20
2. 4 Průběh výzkumu.....	21
2. 5 Analýza dat.....	22
3 Téma skrze dosavadní studie	23
4 Matka samoživitelka	26
5 Matka samoživitelka v České republice vs. matka samoživitelka v zahraničí	27
5. 1 Matka samoživitelka v České republice.....	28
5. 2 Německo.....	31
5. 3 Velká Británie	33
6 Matkou samoživitelkou napříč dobou.....	36
7 Případová studie - 7 kazuistik	37
7. 1 JANA.....	37
7. 2 LENKA	40

7.3	MARTA	41
7.4	ALENKA	43
7.5	ANETA	44
7.6	Renata.....	46
7.7	ŠÁRKA	47
8	Pozorování	49
9	Shrnutí výzkumu.....	53
9.1	Výzkumná otázka č. 1	53
9.1.1	Strategie změny bydlení	53
9.1.2	Strategie hledání nového partnera	55
9.1.3	Strategie snahy zlepšení finanční situace neúplné rodiny	55
9.2	Výzkumná otázka č. 2	56
10	Závěr	59
	Seznam literatury	62

Úvod

Téma „Životy matek samoživitelek v menším městě a jeho okolí“ jsem si vybrala z toho důvodu, že jsem se již dříve zajímala o tyto ženy a také proto, že se mi naskytla příležitost být s ženami – samoživitelkami v jednom městě v bližším kontaktu. Poprvé jsem měla možnost blíže nahlédnout do života matky samoživitelky již v útlém věku, kdy matka mé kamarádky žila sama se dvěma dětmi. Neustále se stěhovali, matce mé kamarádky se nedařilo najít stálé zaměstnání, proto pořád měnili místo pobytu i školy. Má kamarádka se svým sourozencem měli spoustu nevlastních otců, jak říkají oni, „strejdů“, protože jejich matka nemohla najít stálého partnera. Jejich pravý otec byl ve výkonu trestu za neplacení alimentů, tyto peníze však rodina již nikdy nespatriila. Matka musela rodičovské role plnit úplně sama, jediný, kdo se k ní neotočil zády, byli její rodiče. Prarodiče tedy pomáhali matce celou finanční situaci obstojně zvládat, avšak bez stálého příjmu byla rodina stále pod hranicí standardu. Nakonec se matce podařilo zaměstnání najít a ze stávající rodinné situaci se dostat díky novému partnerovi, který se stal již stálým. S novým partnerem si matka pořídila potomka a ty starší pak žili ve „stínu“ úplné rodiny. Nepříznivá finanční situace, ale soudržnost a láska, pak stabilita a úplnost rodiny, současně ovšem nový problém: emocionální vyčlenění dvou dětí. Takové bylo mé první setkání se situací matky samoživitelky.

I později jsem se setkala s několika matkami, tehdy jsem ovšem ještě nesledovala současný záměr. Toto téma mě vždy velice zajímalo a jako ženě mi bylo blízké.. Myslím si, že by se společnost měla postarat o to, aby všechny matky s dětmi měly zajištěné nejdůležitější životní podmínky a mohly žít plnohodnotně, v jistotě a stabilitě. Některé z rodin, kterých se tato situace týká přímo, se mnohdy dostávají do těžkých situací.

Město, ve kterém výzkum probíhal, azylové zařízení pro matky s dětmi nemá. Nejbližší domov pro tyto matky je vzdálený téměř 50 kilometrů. To způsobuje jejich často nucené a složité stěhování či bydlení na ubytovnách v této oblasti. Svým výzkumem bych chtěla odhalit úskalí, se kterými se matky samoživitelky potýkají. Všechny tyto životní zkušenosti ovlivňují každého člena dané rodiny více či méně. Nejenom matky, ale i jejich děti jsou ovlivněny vším, co se kolem nich děje. Dětská psychika a vnější vlivy (živobytí, finanční nestabilita rodiny, případně časté stěhování,...), či vnitřní predispozice (psychika matky se odráží v té dětské, případný stres, odloučení od otce,...) do jejich nadcházejících životních etap jsou jedním z hlavních důvodů, proč si myslím, že má cenu se těmito rodinami a jejich situacemi zabývat, protože mladší generace si tyto zkušenosti ponese v sobě po celý život a je to jeden z nástrojů jejich transformace v dospělé samostatné jedince.

Aktuálnost tématu

Téma svobodných matek tu bylo, je a bude. Je to téma, které je probíráno soukromými médii, ale už není tak zajímavé pro politickou scénu, přestože je všudypřítomné.

Vicepremiér Pavel Bělobrádek (KDU-ČSL) na debatě pořádané Politologickým klubem FSV UK byl dotázán na otázku kritické chudoby matek samoživitelek v ČR, odpověděl s despektem: „No tak si musí najít jiného chlapa“ (Kopecký 24. 4. 2017). Pokud politici představitelé takto veřejně hovoří o ohrožené skupině žen, mají vůbec matky samoživitelky možnost doufat ve zlepšení jejich situace za pomoci státu? I proto má smysl zjišťovat a prezentovat jejich skutečné příběhy a analyzovat jejich strategie, jak zabezpečit neúplnou rodinu a současně, do jak rizikových situací, které ohrožují matky i děti, které jsou na nich závislé, se dostávají.

Stát stále nemá vyřešenou otázku, jak těmto matkám dostatečně pomáhat, tak aby ony a jejich rodiny nestrádaly. Toto téma je částečně definováno i mírou rozvodů úplných rodin. Míra rozvodovosti k roku 2016, mírně klesla, stále se ale vyskytuje téměř u poloviny uzavřených sňatků. Více informací o rozvodovosti píší na stránkách Českého statistického úřadu (Český statistický úřad. 2017).

1 Cíl práce

Cílem této práce je přiblížit životy matek v roli samoživitelek žijících na malém městě ve středních Čechách. Za pomoci zúčastněného pozorování a metody polostrukturovaných rozhovorů jsem zkoumala životní strategie sledovaných samoživitelek, které jim pomáhají zvládat úkol rodičovství bez partnera. Současně na jejich příkladu ukazuji hlavní problémy, které role samoživitelky v současné české společnosti s sebou přináší. Informantky jsem sháněla skrze jednu tamní neziskovou organizaci. Mým cílem bylo hledat společné prvky v odpovědích dotazovaných matek samoživitelek. Chci poukázat na jejich těžké situace např. nepříznivé finanční podmínky, nevyhovující bydlení, jaké mají strategie a jak dosáhnout zlepšení své životní situace a stability.

Vstup do terénu pro mě nebyl tak náročný, vstupovala jsem do něj jako stážistka jedné neziskové organizace. Tento stav vnímám velmi pozitivně, protože vejít do takového prostoru jako nezávislý pozorovatel či výzkumník by bylo o mnoho složitější. Všímám si, že mě „klienti“ berou spíše jako nového pracovníka, než výzkumníka a nemají takový problém se mnou mluvit nebo realizovat rozhovory právě z tohoto důvodu. Do vlastního výzkumu jsem se rozhodla vybrat několik odlišných případů.

1. 1 Výzkumné otázky

- Jaké jsou životní strategie sledovaných matek samoživitelek?
- Jaké jsou hlavní problémy, které role samoživitelky v současné české společnosti s sebou přináší?

Na tyto otázky se ve své práci snažím nalézt reálné odpovědi.

2 Metodologie

Výzkum byl prováděn v menším městě ve středních Čechách a v jeho okolí. Z etických důvodů název města, ve kterém byl výzkum realizován, nezveřejňuji v žádných užítých materiálech. Polostrukturované rozhovory jsem realizovala s matkami samoživitelkami, které žijí ve velmi rozdílných podmínkách. Tyto matky samoživitelky jsou romského i českého původu. Zaměřuji se spíše na nižší společenské vrstvy. Takovéto ženy vnímají své problémy zřetelněji nežli samoživitelky finančně zajištěné. Ženám, se kterými jsem uskutečnila rozhovory, měním jména ve veškerých svých záznamech o nich a to i v terénním deníku tak, aby totožnost a identity žen byly uchovány v tajnosti a nebyly mým jednáním nijak ohroženy. Všechny ženy, které se dobrovolně účastnily spolupráce se mnou, byly předem informovány se záměrem užití získaných dat. Jelikož jde o velmi diskrétní, konkrétní a mnohdy intimní informace, musím s nimi zacházet v souladu s etickým kodexem¹. Při sběru, tvorbě a analýze dat užívám znalostí z knihy *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace* (Hendl 2005). „*Analýza a interpretace dat. Výzkumník zkoumá data a hledá propojení mezi nimi a výzkumnými otázkami. Zůstává otevřený nečekaným aspektům dat. Hledá v datech konfigurace. Provádí analýzu uvnitř jednotlivých případů a porovnává data mezi případy. Tato fáze se prolíná se sběrem dat*“ (Hendl 2005:114).

Rozhovory jsem prováděla přímo s dotyčnými osobami v patřičném klidu a soukromí. K rozhovorům jsem využila neutrálního prostředí kanceláře Neziskovky, která mi tuto realizaci umožnila. Většinou se mi stávalo, že ženy odmítaly nebo jim bylo nepříjemné nahrávání naší konverzace, a jelikož jsem velmi vděčná, že se mnou chtěly

---

¹Etický kodex české asociace pro sociální antropologii, Dostupné z: http://www.casaonline.cz/?page_id=7

nebo alespoň byly ochotny rozhovor zrealizovat, snažila jsem se jim vyjít vstříc samozřejmě i v těchto ohledech. Tudíž povětšinou mám zaznamenané veškeré informace a rozhovory v terénním deníku přímo z daného místa. Jde o pomalejší metodu zaznamenávání rozhovorů, ale jsem si jista, že jsem zaznamenala vše, včetně dne, času, místa, nálady i vnějších vlivů, které mohou mnohdy značně rozhovory ovlivňovat. Často jsem pro rozhovory zvolila realizaci více setkání s jednou informantkou a to nejen proto, abychom se více poznaly a nebyla mezi námi taková formální propast, ale také proto, že jsem postupně přišla na to, že mně i informantkám je příjemnější, když jeden rozhovor má nanejvýše dvě a půl hodiny. Po takové době jsou již obě strany úplně vyčerpané. Namísto jednoho sáhodlouhého rozhovoru, jsme tedy realizovaly setkání nejméně dvakrát, ale většinou třikrát. (Vše bylo plánováno dopředu a po domluvě s konkrétní informantkou.)

Informace jsem čerpala i od zaměstnanců Neziskovky. Rozhovory s experty mě obohatily o vědomosti týkající se tématu matek samoživitelek. Tato bakalářská práce je postavena na vlastním empirickém výzkumu za užití narativní analýzy. „*Vyprávění (nativ) má v rámci uvedeného zaměření na jazyk a vypovídání významné postavení vzhledem k jeho schopnosti diskurzivně ztvárňovat sociální dění, zejména jeho diachronní aspekt*“ (Hájek, Havlík, Nekvapil 2012:201). Na této analýze stavím výzkumnou část práce. Lze díky ní zohledňovat veškeré aspekty ovlivňující práci s informantem. „*Čas se stává časem lidským, jen pokud je artikulován narativním způsobem*“ (Ricoeur 2000:88 in Hájek, Havlík, Nekvapil 2012:201). Vyhledala jsem vhodné informantky a vytvořila jejich kazuistiky.

2. 1 Etická rizika

V mém výzkumu bylo třeba celkové anonymizace osob i prostředí, aby nedošlo k poškození kterékoli osoby ani organizace se mnou spolupracující. Vedle toho jsem se setkala se specifickým a neočekávaným etickým dilematem. Klienti neziskové organizace, kde byl převážně realizován výzkum, a zároveň i mé informantky mě berou jako její součást. Problém vidím v tom, že ode mě očividně očekávali pomoc, nebo si alespoň mysleli, že já něco zmožu. Očekávali ode mne práci sociální pracovnice. Bohužel tohoto jsem si všímala i po pravidelném opakování a informování informantek o tom, kdo jsem, co tam dělám a tudíž čeho se ony samy dobrovolně účastní. Proto ve mně přetrvával pocit nenaplněného očekávání ze strany mých informantek a jakéhosi dluhu vůči nim, i přes to, že naše setkání probíhala přátelsky u kávy. Některé z informantek byly ale velmi rády, že si mohly o svých problémech otevřeně promluvit s vědomím, že se informace mně sdělené nerozšíří do okolí.

Veškerá jména a údaje o informantkách musí být striktně anonymizované, spolu s tím také města i vesnice, z nichž mé informantky pochází. Jelikož jde o menší město a přilehlé obce, tato anonymizace musí být opravdu důkladná.

2. 2 Terén mého výzkumu

Většinu rozhovorů jsem realizovala v kanceláři Neziskovky, kterou v práci nazývám nezisková organizace X nebo Neziskovka. Její jméno nesdělují, aby nebyla ohrožena anonymita informantek, které jsou klientkami této organizace. Tato organizace má pobočky ve více krajích České republiky. Pobočky jsou velikostí přímo úměrné rozloze území, na kterém působí. V jedné pobočce pracuje průměrně 5 – 6 osob. Pověštinou jsou

to pracovníci v sociálních službách a jeden sociální pracovník. Je složité napsat přesný počet klientů, které má jeden pracovník na starosti, hraje zde roli stálost klienta a zda je s ním realizována dlouhodobá, krátkodobá či jednorázová spolupráce. Nezisková organizace X existuje už téměř 17 let a je tedy už v některých ohledech zavedená A jakou má pozici v terénu? Je zahrnuta do minimální sítě města. Dále se řadí mezi MAS² v území, ve kterém působí.

Nezisková organizace X nabízí tyto služby: Odborné sociální poradenství, Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, Sociální rehabilitace, Terénní programy, Terénní programy - Věžeňský program, Vzdělávací programy.

2. 3 Metody výzkumu

Při výzkumu bylo užito kvalitativních metod zkoumání. Za pomoci polostrukturovaných rozhovorů, jejichž struktura byla přizpůsobována každé informantce zvlášť, byly zjišťovány odpovědi na tematické otázky. Výpovědi informantek byly zaznamenávány v terénním deníku spolu s časem, místem, náladou informantky a okolními vlivy, které by mohly jakkoli ovlivňovat rozhovor – tvorba narativů (Hájek, Havlík, Nekvapil 2012). Využila jsem i metody zúčastněného pozorování, díky níž lze vypořádat způsob jednání a chování informanta v závislosti na určitý podnět. Nakonec jsem vytvořila strukturované kazuistiky jednotlivých informantek, které tvoří mou studii. Při prepisech jsem užila metody kódování, která bývá součástí empirického výzkumu.

---

² MAS = Místní akční skupiny, více o MAS viz: <http://nsmas.cz/o-nas/mistni-akcni-skupiny/>

2. 4 Průběh výzkumu

Rozhovory byly realizovány v době od května 2017 do poloviny prosince 2017. Analýza výzkumných dat potom trvala od června 2017 do února 2018. Snažila jsem se zajímat o to, jak se vede mým informantkám a v jaké situaci se nachází i po ukončení spolupráce v rámci rozhovorů a zasadit do kazuistik i aktualizované informace o jejich životech (viz Kazuistika 1, 3). Výzkumná část neanalyzuje veškeré existující strategie matek samoživitelek. Věnuji se těm, které jsou vlastní mým sedmi informantkám (viz kapitola 9. 1 Výzkumná otázka č. 1). S mnohými z existujících strategií jsem se během výzkumu nesetkala. V této práci věnuji prostor jen těm strategiím, které mohu doložit svým výzkumem.

Výběr informantek probíhal na základě doporučení sociální pracovníce Neziskovky (viz kapitola 2. 2 Terén mého výzkumu). Sociální pracovníce mi poskytla doporučení na klientky na základě znalosti jejího statusu - matky samoživitelky. Nejednalo se tedy o náhodný výběr. Tento faktor mohl mít vliv na výzkum a jeho průběh. Následně jsem s informantkami už navazovala kontakt skrze krátkou domluvu plánované doby a data setkání. Informantka byla vždy hned zpočátku seznámena s mým záměrem a způsobem nakládání se získanými daty. Vzhledem k záměru navázání důvěrnějšího kontaktu s informantkou jsem zvolila metodu přímého zapisování údajů do terénního deníku namísto nahrávání rozhovorů. Nahrávka byla pořízena pouze z jediného rozhovoru (viz Kazuistika 1), tento způsob se však neosvědčil, neměl příznivý vliv na průběh rozhovoru. Proto většina informací z první kazuistiky nepochází z nahrávaného rozhovoru, ale z následovných setkání.

S informantkami jsem se snažila sejít v rámci rozhovorů na dvou předem plánovaných sezeních. Některým informantkám vyhovovalo více jedno dlouhé sezení (viz

Kazuistika 5, 6). Snažila jsem se jim samozřejmě, co nejvíce přizpůsobit a vyjít vstříc jejím požadavkům. V jednom případě došlo pouze k jednomu plánovanému setkání v rámci rozvorů, z důvodu zrušení druhé schůzky (informantka den před plánovaným termínem porodila) a následovného odstěhování (viz Kazuistika 4). Tuto informantku jsem měla možnost navštívit v porodnici, což byl pro mne jeden z nejpůsobivějších zážitků období výzkumu.

Do terénního deníku jsem zaznamenávala heslovité označení informantky, příslušný den, přesný čas od - do, pořadí a číslo setkání, data plánovaných schůzek, přítomnost třetích osob, popis informantky, náladu informantky, případné okolní vlivy (počasí, nachlazení, apod.), průběh a obsah rozhovoru. Dále případné poznámky k informantce a plány na další setkání.

2. 5 Analýza dat

Jednotlivé případy představuji v kazuistikách. Odpovědi mých sedmi informantek mi poskytly ukázky jejich životních strategií. Výpovědi jsem podrobila obsahové analýze. Kódování je jedna z metod, kterou jsem využila při přenášení dat a následném zpracování. Tato metoda se běžně užívá při tvorbě kvalitativního výzkumu. Jde o přenos získaných informací či odpovědí do srozumitelné podoby způsobem vytažení stěžejních dat z textu. V mém případě jsem kódovala informace z terénního deníku a rozhovorů. Tento zásadní krok umožňuje následnou analýzu získaných dat.

3 Téma skrze dosavadní studie

Jaroslava Hasmanová Marhánková napsala v roce 2011 genderovou studii na téma „Sandwichová generace“ – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory). Její práce obsahuje souhrn informací o matkách samoživitelkách do roku 2011, součástí studie jsou i procentuální statistické údaje. Mimo jiné jsou zde i informace o příčinách samoživitelství. Podle Hasmanové Marhánkové je nejčastější příčinou rozvod či rozchod páru „*Během prvního roku po rozvodu klesá životní standard ženy v průměru o 75 %*“ (Proequality 2010: 5 in Hasmanová Marhánková 2011:4), ale zmiňuje i čím dál tím častější tzv. mimomanželskou plodnost, která je doprovázena osaměním v těhotenství a následně i v mateřství, ale i méně časté ovdovění. V roce 2009 tvořily ženy 90% podíl samoživitelů v České republice. Ženy mají v průměru o 25% nižší příjmy než muži, a i proto se ženy v roli samoživitelek dostávají na hranici chudoby.

Je to způsobováno i tím, že ženy mají v průměru i vyšší celkovou nezaměstnanost. Matky samoživitelky mají značně znevýhodněné postavení na trhu práce, čelí zde hned několika bariérám. Při snižování stavů ve firmách jsou většinou propouštěny první ženy. Pro zaměstnavatele znamená zaměstnání matky samoživitelky množství rizik s tím spojených. Je prokázáno, že na vyšších zaměstnaneckých postech nemají příliš veliké zastoupení. Belz (2011) v knize *Klíčové kompetence* popisuje stavy a situace spojené s nástupem, ztrátou či hledáním zaměstnání. Zároveň se snaží radit, jak se chovat při pohovorech, jak vhodné zaměstnání vybírat, či jak se vyrovnávat s případným neúspěchem.

Určitě stojí za zmínku i díla, která mě inspirovala k zamýšlení se nad tématem z různých úhlů. Tato díla mi pomáhala v pochopení mnohých ze situací matek

samoživitelek, které se mi svěřily se svými životními příběhy. Postavení žen napříč dobou rozebírá i mimo jiné Barša ve své knize *Panství člověka a touha ženy*. Ten zpočátku knihy zmiňuje Freudovy překonané teorie a předsudky vůči rovnoprávnosti žen. Postupně se ale dostává k řešení ženské psychiky a chování obou z rodičů, které se zrcadlí v potomcích a formuje je již od útlého věku. „*S přicházející dospělostí mizí hračky a přechodové objekty v úzkém slova smyslu, nikoli však přechodová zkušenost³, která je inherentní součástí individuálního i sociálního života*“ (Barša 2002:110). Ženám v rolích živitelů domácnosti se věnuje Antonie Young, píše o ženách, které se v rámci tradice musely navždy vzdát mateřství a mužů, aby zastávaly roli živatele celé rodiny a běžné typicky mužské práce. Skrze příběhy těchto žen si můžeme představit, jaké to je nedobrovolně změnit své životní poslání a postavení v rodině. Matky samoživitelky musí také mnohdy nedobrovolně zastávat role živitelů rodin. Býti ženou zastávající mateřské práce a zároveň si muset být schopna poradit i ve věcech, které v úplné rodině zařizuje či vykonává muž. Je to dvakrát tolik povinností na jednu osobu.

Samoživitelství je určitým fenoménem dnešní doby. Je třeba se o něj zajímat čím dál tím více, jelikož jeho rozšířenost a četnost se neustále zvyšuje. Já jsem se zaměřila na fenomén svobodných matek, ale svobodným rodičem se může stát i otec. Mám zkušenost i ze svého blízkého okolí s otcí samoživiteli. Jeden z mých přátel se do této situace dostal. K samoživitelství se postavil velmi zodpovědně, svůj úděl zvládá s pozitivním přístupem. Bojuje s trochu odlišnými problémy, než mé informantky. Například se vyrovnává s obtížným sháněním vhodné životní partnerky s ohledem na chování potencionální partnerky k nevlastnímu dítěti nebo celkově s kombinací domácích prací a fyzicky, psychicky i časově náročného zaměstnání. „*Někteří, konkrétně pečující otcové a část*

---

³ Přechodová zkušenost = „*Přechodové fenomény jsou difundovány a rozšiřují se v intermediální zóně, která se rozkládá mezi vnitřní psychotickou realitou a vnějším světem*“ (Barša, P. 2002:110).

pomáhajících otců, se kriticky vymezují proti tradičnímu chápání mužských a ženských rolí a proti tradičnímu rozdělení na mužské a ženské, a to zejména co se týče rodičovství“ (Dudová 2008:161).

U otce samoživitele bývá častou výhodou lepší pracovní pozice a celkové postavení na trhu práce. Otcové samoživitelé se oproti svobodným matkám, nedostávají tak často na okraj chudoby. To však neznamená, že je tato situace nemožná nebo vzácná. Radka Dudová napsala zajímavou knihu s názvem *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*, kde se věnuje nejen faktickým údajům fenoménu osamělého otcovství, ale i racionálně objasňuje psychické rozpoložení, chování a reakce těchto mužů v netradičních rolích na konkrétní životní situace, nechává však i prostor pro individualitu každého jedince.

4 Matka samoživitelka

Definice svobodné matky neboli matky samoživitelky je těžko dohledatelná. Z pohledu státu ale existuje pár zákonů upravujících znění veškerých definic. Matka samoživitelka je tedy žena mající potomky, která je rozvedená, žije bez partnera nebo ovdověla.

Předpis č. 262/2006 Sb. Zákoník práce - § 350

„Osamělými se rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou.“ Za „neprovdanou matku“ je považována každá žena mající dítě, která neuzavřela manželství s mužem, jehož otcovství bylo k dítěti již určeno nebo jehož otcovství k dítěti je pravděpodobné“ (Zákoník práce 2006 in Syslová 2016:10).

Předpis č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník - § 919

„Nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, a nedohodnou-li se o plnění vyživovací povinnosti k dítěti, nebo žijí-li rodiče takového dítěte spolu, ale jeden z nich vyživovací povinnost k dítěti neplní, postupuje soud podle § 915 až 918. To platí i v případě, že soud rozhoduje o péči o nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, pokud se rodiče nedohodnou o plnění vyživovací povinnosti k dítěti“ (Občanský zákoník 2012 in Měšec. 2014).

5 Matka samoživitelka v České republice vs. matka samoživitelka v zahraničí

(Jaká je podpora rodinám s dětmi a především rodičům samoživitelům v různých Evropských zemích?)

Všechny finanční částky v kapitole 5 jsem převáděla na české koruny za pomoci internetového převodníku měn (Kurzycz 2018).

Ve své práci se zabývám svobodnými matkami v České republice, vidím ale jako podnětné zasadit toto téma do širšího kontextu, abychom měli srovnání se zahraničím. Pokládám za důležité zmínit legislativní stránky České republiky i pohled jiného evropského státu. Toto srovnání by nám mělo dát širší náhled na některé ze situací, se kterými se matky samoživitelky potýkají. Přímé srovnání zabývající se postojem státu k ženám samoživitelkám jsem prozatím nenalezla, proto uvádím alespoň výčet finančních příspěvků jako obraz toho, jak se ženám v podobné situaci žije v jednotlivých zemích.

Sociální politice státu se věnuje Eva Mitchell (2010). Cituje i slova Národní koncepce rodinné politiky ČR vytvořené Ministerstvem práce roku 2005. „*„Péče o dítě a domácnost musí být postavena na roveň výkonu zaměstnání“*, což se „*musí v neposlední řadě projevit i ve finančním ohodnocení takové péče*““ (Národní koncepce 2005:12 in Mitchell 2010:28). S tímto tvrzením se naprosto ztotožňuji. Proč se tomu dosud neděje, je otázkou i pro mnohé samoživitele. V roce 2004 žilo pod hranicí chudoby více než 40% rodin s jedním rodičem v Litvě, Irsku, Řecku, ale také v České republice a Polsku (Šťastná 2009:24).

5. 1 Matka samoživitelka v České republice

(informace jsou aktuální k lednu 2018)

Rodičovský příspěvek:

Rodičovský příspěvek lze čerpat do výše 220 000 Kč, ale na tuto pomoc v mateřství máte nárok jen do čtyř let věku dítěte. Výše měsíčního příspěvku ale nemůže být vyšší, než 70% hrubého měsíčního výdělku. Nejnižší a zároveň nejdelší čerpání příspěvku (7600 Kč) je určeno i pro lidi, kteří nesplnili podmínky pro finanční pomoc v mateřství (cssz)⁴.

„Rodičovský příspěvek můžete čerpat ve třech variantách:

- *varianta rychlejšího čerpání příspěvku: je možné ji zvolit po pobírání peněžité pomoci v mateřství (PPM). Čerpá se ve zvýšené výměře 11 400 Kč do 24 měsíců věku dítěte. Tuto verzi si ale může vybrat jen ten, kdo má nárok na PPM alespoň ve výši 380 Kč denně,*
- *varianta klasického čerpání příspěvku: čerpá se po PPM v základní výměře 7600 Kč do 36 měsíců věku dítěte. Žádat o ni může jen ten rodič, který má nárok na PPM,*
- *varianta pomalejšího čerpání: příspěvek se čerpá po PPM nebo od narození dítěte, pokud nárok na PPM nevznikl. Do 21 měsíců věku dítěte rodič pobírá*

---

⁴ Podmínky pro peněžitou pomoc v mateřství: Česká správa sociálního zabezpečení. *Peněžitá pomoc v mateřství*. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/penezita-pomoc-v-materstvi.htm>

7600 Kč a do zbylých 48 měsíců věku dítěte čerpá dávku ve snížené míře ve výši 3800 Kč.“

(Měšec. 2010)

Dávky hmotné nouze - příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc:

Osoba v hmotné nouzi = „*Osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním*“ (MPSV).

1. Příspěvek na živobytí: Výše příspěvku se určuje individuálně dle snahy a možností dotyčné osoby.
2. Doplatek na bydlení: Doplatek na bydlení se stanovuje tak, aby po uhrazení nákladů na bydlení zůstala osobě / rodině částka živobytí.
3. Mimořádná okamžitá pomoc: zákonem stanovených 6 situací, které tato pomoc pokrývá (viz MPSV - Dávky hmotné nouze)⁵.

---

⁵MPSV. Dávky hmotné nouze. *Mimořádná okamžitá pomoc*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5>

Dávky státní sociální podpory - příspěvek na bydlení, přídavek na dítě:

Příspěvek na bydlení: Stát, skrze tuto dávku státní sociální podpory, přispívá osobám/rodinám s nízkými příjmy na pokrytí nutných nákladů na bydlení. Příspěvek se pohybuje od 1988 Kč do 4291 Kč dle počtu lidí v rodině.

Přídavek na dítě: Tento přídavek je základní dlouhodobá dávka pro rodiny s dětmi. Tato dávka je určena k pokrytí nákladů na výchovu a výživu dětí. Na přídavek mají nárok nezaopatřené děti z rodin, jejichž celkový příjem je nižší než 2,7 násobek částky životního minima (3410 Kč pro rok 2018). Pro nárok na přídavek na dítě se kontroluje příjem (včetně rodičovského příspěvku) rodiny pravidelně za předešlé kalendářní čtvrtletí. Výše přídavku se odvíjí i od věku dítěte, je však v rozmezí od 500 Kč do 1000 Kč měsíčně.

Výživné:

Výši výživného stanovuje soud. Může to být až do výše 24 % čisté mzdy⁶. Výše výživného se mění s věkem dítěte (Dalo by se říci, že čím je dítě starší, tím vyšší je výživné). Soud, při stanovování výše výživného, zohledňuje finanční situaci obou z rodičů. Je také možné, a často se vyskytuje v chudších domácnostech, že výše výživného ani zdaleka nestačí na pokrytí nutných výdajů na dítě.

---

⁶ Čistá mzda = průměrný příjem za 6 až 12 měsíců (se započítanými odvody daní a platbami soc. zabezpečení)

5. 2 Německo

(EURES TriRegio 2017)

Německo je jedním z našich sousedních států, proto se Češi často snaží srovnávat tamní podmínky s tuzemskými. Zrovna mezi Německem a Českou republikou jsou totiž značné rozdíly v úrovni ekonomiky a finančního zázemí občanů. Je známo, že lidé jezdí za prací právě do Německa, protože ohodnocení stejné práce je tam mnohem vyšší. Například sociální pracovníky dělají v Německu muži, jako živitelé rodin, mnohem častěji nežli v ČR, protože tamní finanční podmínky to umožňují. Pokládám za důležité zmínit tohoto ekonomicky vyspělejšího souseda ČR ve srovnávacím procesu. V této části bylo mým záměrem porovnat příjmy, příspěvky a přídavky, nikoli však nutné výdaje – náklady na bydlení, apod. Ty by v Německu odpovídaly vyšším hodnotám než v ČR. Ačkoli se platy v České republice zvyšují, alespoň dle průměrné hrubé měsíční mzdy - 29 050 Kč, stále dosahují pouze třetinové hodnoty již zmiňovaného Německa - 94 693 Kč (Bureš 8. 12. 2017).

Rodičovský příspěvek:

O tento příspěvek mohou žádat rodiče, kteří jsou ve výkonu rodičovské péče o dítě a zároveň nepracují více než 30 hodin týdně. Existuje tam více druhů rodičovského příspěvku, a to: základní rodičovský příspěvek, rodičovský příspěvek plus a partnerský bonus. Tyto modely jsou navzájem kombinovatelné. Základní rodičovský příspěvek je určen otci či matce po narození dotyčného dítěte a to v max. výši 14 měsíčních částek. Tyto částky lze pobírat 2 až 12 měsíců. Rodičovský příspěvek plus je možno vyplácet až 28 měsíců. Výše základního rodičovského příspěvku se pohybuje od (převáděno na české

koruny)7 623 Kč do 45 738 Kč v závislosti na předchozím čistém příjmu rodiče.

Příspěvek bývá ve výši 65% až 100% měsíčního čistého výdělku rodiče, před narozením dítěte. Výše rodičovského příspěvku plus je potom od 3 811.50 Kč do 22 869 Kč. Na minimální částku základního rodičovského příspěvku a rodičovského příspěvku plus mají nárok i nezaměstnaní rodiče. Důležité je, že u rodičů s nízkým příjmem i rodičům s více dětmi se tento příspěvek zvyšuje!

Přídavek na dítě:

Podmínky pro jeho získání jsou prakticky obdobné jako v České republice. „*Od ledna 2017 činí výše přídavku na dítě pro první dvě děti měsíčně 192 EUR na dítě, pro třetí dítě 198 EUR a pro každé další dítě 223 EUR*“ (EURES TriRegio). K žádosti o tuto dávku musí rodič předložit potvrzení o porodu a své osobní identifikační daňové číslo i s os. id. Číslem dítěte. Žádost se podává písemně správě rodinných dávek (tzv. Familienkasse).

Sociální příplatek na dítě:

Na sociální příplatek má nárok rodič samoživitel, který má minimální měsíční příjem (odpovídá 15 246 Kč) a pobírá zároveň na stejné dítě i přídavek na dítě. Tento příplatek je vyplácen až do výše 4 319.70 Kč.

Zemský příspěvek na výchovu dítěte:

Na zemský příspěvek na výchovu dítěte v plné výši má nárok každý rodič, nezávisle na jeho příjmu (toto platí u dětí narozených od 1. 1. 2015). Tento příspěvek je možno pobírat od druhého či třetího roku dítěte.

„1. dítě: 150 EUR měsíčně po dobu pěti měsíců,

2. dítě: 200 EUR měsíčně po dobu šesti měsíců,

od 3. dítěte: 300 EUR měsíčně po dobu sedmi měsíců“

(EURES TriRegio).

5. 3 Velká Británie

Informace v této kapitole jsem čerpala z práce: Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích od Anny Šťastné (2009).

Matka samoživitelka ve Velké Británii má nárok na přídavek na dítě, který je plošně platný bez ohledu na to, jaký je momentální příjem rodiče. Stát jej vyplácí dle zákona o příspěvcích a dávkách sociálního zabezpečení z roku 1992. Přídavek může pobírat rodič, který má dítě do šestnácti let, pokud dítě pokračuje ve studiích, přídavek lze pobírat až do jeho dvaceti let života (2008).

„Výše přídavku na dítě je částečně odstupňována podle počtu, a tedy pořadí dětí

v rodině:

- v přepočtu 536 Kč a 50 haléřů týdně pro nejstarší nebo jediné dítě (od 5. 1. 2009 zvýšení na v přepočtu 571 Kč týdně),

- v přepočtu 358 Kč týdně pro každé další dítě (od 5. 1. 2009 zvýšení na v přepočtu 377 Kč týdně).“

(Šťastná 2009:80)

V případě výživného na dítě, které platil rodič, jenž nezastával úlohu rodiče denně pečujícího o potomka, to bylo podobné jako v České republice. Výše výživného se odvíjela od týdenního platu rodiče, který byl povinen toto výživné platit. Výživné bylo možné pobírat ve výši: základní, snížené, paušální nebo nulové (Šťastná 2009:81-82). Existovala ve Velké Británii tedy i taková možnost, že samoživitelka by neměla nárok ani na minimální výživné na dítě za předpokladu, že by otec dětí měl příjem menší než 143 Kč týdně. Každopádně výživné je měněno skutečností, jestli dítě u tohoto rodiče tráví alespoň jednu noc týdně. Výše výživného neovlivňuje další vyplácené dávky.

„Příspěvek uchazečům o zaměstnání (Jobseeker's Allowance) je hlavní dávkou pro lidi, kteří jsou bez práce nebo pracují méně než 16 hodin týdně a kteří splňují podmínky schopnosti pracovat, aktivního hledání práce a nedosahují stanoveného důchodového věku. Existují 2 typy tohoto příspěvku. (1) První je založen na odváděném pojistném v příslušném zdaňovacím období. (2) Druhý je založen na výši příjmu a úspor. Mohou jej obdržet ti, kteří nemají zaplacené požadované pojistné a mají nízké příjmy. Příspěvek vyplácený na základě odváděného pojistného má maximální týdenní výši odstupňovanou podle věku žadatele: 47,95 £ (1368 Kč) do 24 let a 60,50 £ (1726 Kč) pro osoby ve věku 25 let a více. V příspěvku založeném na výši příjmu je zohledňována situace žadatele“ (Šťastná 2009:84).

Pro osoby, které mají nízké příjmy, nemají velké úspory a je jim mezi 16 a 59, jsou zaměstnaní, ale jejich výše příjmů je nedostačující, pro takové mají ve Velké Británii tzv. Podporu příjmu. Podpora příjmu má tato odvětví: osobní příspěvek a příspěvek na náklady a bydlení.

Mají i program s názvem Akce pro osamělé rodiče (New Deal for Lone Parents), tento program poskytuje osamělým rodičům, hledajícím zaměstnání, odborné konzultace, pomoc při jejich rekvalifikacích, apod. Tuto činnost u nás zastává Úřad práce, který nabízí nezaměstnaným možnosti rekvalifikací v různých oborech a vybrané neziskové organizace mají také v těchto ohledech, co nabídnout.

6 Matkou samoživitelkou napříč dobou

V současnosti žije v neúplných domácnostech 15 % obyvatel České republiky. Rodičem samoživitelem se tak stává z 85 % žena (matka dětí), ale po roce 2000 začalo přibývat i svobodných otců (Možný 2008:324). Všechny průzkumy, ze kterých jsem čerpala poznatky, se shodují v tom, že samoživitelství je jednoznačně fenoménem dnešní doby. Česká republika není na tento fenomén v takové míře připravena a nezvládá držet krok s jinými evropskými státy.

Část z matek samoživitelek tvoří mladší ženy, které partnera mají, ale nebydlí s nimi. V České republice je tato podoba hned druhou v pořadí v partnerství bez soužití partnerů (Možný 2008:324). K tomu dochází často z důvodů finanční tísně rodiny, nebo pokud rodina nemá, kde bydlet.

V minulosti se z žen stávaly samoživitelky z odlišných hlavních důvodů. V čele stálo ovdovění ženy či muže. Za 1. světové války ženy musely obstarávat domácnost takřka svépomocí, tomu nepřispíval ani fakt, že existovala možnost otcova úmrtí či ztráta sociálního spříznění a kontaktu s jeho vlastní rodinou.

Dudová ve své práci založené na výzkumu píše, že po ekonomické transformaci v devadesátých letech se v České republice podíl neúplných rodin žijících na okraji chudoby zdvojnásobil (Dudová 2009 in Hasmanová Marhánková 2011:4). V roce 2006 byl proveden průzkum mezi matkami samoživitelkami, které z 60 % uvedly, že čistý měsíční příjem jejich rodiny nedosahuje ani 10 000 Kč. K tomu v roce 2007 došlo ke zrušení prodloužené rodičovské dovolené a tím i ke zrušení finanční podpory, toto ustanovení se matek samoživitelek úzce dotýká. Osamění v mateřství není v současné době důvodem pro poskytování prodloužené mateřské dovolené (Tamtéž).

7 Případová studie - 7 kazuistik

Vytvořila jsem kazuistiky mých sedmi informantek, na jejichž základě jsem vyhodnotila a porovнала získané poznatky (viz kapitola Metodologie).

7.1 JANA

S informantkou Janou jsme se viděly již několikrát a znám se s ní nejdéle z dotazovaných žen. Sešly jsme se kvůli plánovaným rozhovorům dvakrát. Rozhovory byly prováděny v prostředí dětského klubu, kde se v tu dobu děti nenacházely. Je jediná, která přistoupila na nahrávání zvuku, ale před aparátem nebyla příliš sdílná, bylo jí to očividně nepříjemné. Mimo nahrávku jsem od Jany zjistila více potřebných informací, nežli před aparátem. Jana je v důvěře velmi opatrná, zřejmě nemá dobré zkušenosti, z počátku se zdráhala na osobní dotazy odpovídat nebo odpovídala velmi vyhýbavě a nesouvisle. Proto jsem použila spíše informace získané mimo nahrávku. U prvního (nahrávaného) rozhovoru byla přítomna třetí osoba v podobě pracovnice dětského klubu. Tato třetí osoba do rozhovoru nezasahovala, ale její přítomnost mohla tento konkrétní rozhovor ovlivnit, proto jsem čerpala i z jiných zdrojů, jak jsem již podotýkala. Rozhovory byly provedeny v květnu roku 2017.

I. ÚDAJE O INFORMANTCE

Národnost, pochází z: Romka, pochází z vyloučené lokality ČR

Věk: 33 let

Počet dětí: 2 synové (9 a 4 roky)

II. ÚDAJE ZÍSKANÉ Z ROZHOVORŮ

Bydlí v malém pronajatém domě (měsíční nájemné 4 500 Kč) se svými dvěma nezletilými dětmi. V tomto bydlení neplánuje zůstat na stálo, považuje jej za přechodné, protože není vyhovující. Jana má problémy s okolními lidmi a setkala se již s útoky na ni i její rodinu. I toto může být problém, kvůli kterému toto bydlení nepovažuje, do budoucna, za stálé. Staršímu synovi je 9 let a navštěvuje základní školu, mladšímu jsou 4 roky a chodí do mateřské školy. Otec dětí přispívá na péči částkou 1200 Kč na obě děti dohromady. Obě děti jsou do péče svěřeny matce. Otec se ve výchově angažuje příležitostnou víkendovou péčí. Dále Jana k datu 10. 5. 2017 pobírala státní příspěvek na děti 1100 Kč na obě dohromady. Její měsíční příjmy nestačí na pokrytí veškerých výdajů rodiny.

Díky službám neziskové organizace X získala svou práci a sociální pracovníce jí pomohly i v dalších oblastech jejího života. V době mého prvního setkání v ní Jana pracovala v oboru vzdělávání, se zaměřením na předškolní i školní děti. Náplní její práce bylo vymýšlení a provozování mimoškolních aktivit s dětmi, doučování, zajišťování předávání potravin z potravinové banky na popud nadřízených, apod. Pracovala zde na zkrácený úvazek. V práci se cítila spokojeně a náplň práce jí i bavila. Zajímalo mě i přístupu spolupracovníků. S tím byla naprosto spokojená, v práci panuje veselá a přátelská atmosféra.

Ptala jsem se na děti a jejich příchod do nového prostředí. Starší syn (9 let) – jeho příchod do nového školního prostředí nebyl zrovna ideální. Jelikož byl zařazen do třídy, kde je jediným dítětem romského původu. Na začátku se cítil odstrčený a nechodil do školy rád. Dnes ji navštěvuje s radostí a do školy se těší. Ve třídě má kamarády a velice si

s nimi rozumí. Pro mladšího syna (4 roky) stěhování nebylo tak složité, jelikož do místní „školky“ nastupoval ve stejném věku jako ostatní děti a nejednalo se o přestup z jiné mateřské školy. Jana končí v práci čtvrtou hodinou odpolední a jede rovnou pro svého syna do mateřské školy. Dojíždí vlakem, jelikož její zaměstnání se nachází ve vedlejším městě. Místo svého původního bydlení nenavštěvuje vůbec a s tamními lidmi se již nestýká. Otec dětí bydlí stále ve vyloučené lokalitě, takže děti, které ho občas navštěvují, jsou seznamovány i se způsobem života uvnitř takového velmi specifického místa.

Ptala jsem se své informantky Jany, jaké pro ni, jako pro matku samoživitelku dvou dětí, bylo shánění bydlení. Říká, že nelehké, především kvůli jejím skromným finančním prostředkům. Kauci na byt (9000 Kč) byla nucena z těchto důvodů skládat natřikrát.

S přijetím okolí nemá žádný problém. S chováním a přístupy lidí celoživotně už to tak jednoduché není. Jako Romka to nemá snadné, na otázku ohledně chování lidí, a zda jsou k ní hodní a přívětiví, odpovídá stroze, ale s nádechem smutku „jak který“. Jako žena romského původu se setkala i s útoky na její osobu či celou rodinu. Několikrát se stala cílem opilecké konfrontace. Nedávno jí kolemjdoucí jedinec prohodil oknem kámen se slovy „Táhni zpátky, odkud jsi přišla“, přičemž nevědomky trefil jejího syna do hlavy. Útočník byl podnapilý. Dítě museli odvézt do nemocnice na ošetření. O těchto soukromých záležitostech se Janě velmi těžko hovoří. Je zjevné, že její děti jsou pro ni tím nejdůležitějším.

Během mého výzkumu se životní situace Jany změnila: Jana bydlí stále na stejném místě, ale bohužel přišla o svou pracovní pozici z důvodu nekorektního přístupu nadřízené. Není na tom vůbec dobře a řeší, co bude dále dělat, jelikož se dostala do

veliké, nejen finanční, tísně. Snaží se co nejrychleji najít si nové zaměstnání. To bylo zjištěno při poslední návštěvě Neziskovky.

7.2 LENKA

S informantkou Lenkou jsem se seznámila při její návštěvě neziskové organizace. Rozhovory byly prováděny v kanceláři této Neziskovky. U prvního našeho setkání byla přítomna třetí osoba, u následujících dvou už potom nikoli. U rozhovorů panovala příjemná atmosféra. Tato informantka byla velmi sdílná a velmi dobře se mi s ní spolupracovalo. Rozhovory byly realizovány na přelomu měsíce července a srpna roku 2017.

I. ÚDAJE O INFORMANTCE

Národnost, pochází z: Česka, žije na vesnici

Věk: 22 let

Počet dětí: 2 děti (3roky a druhé je půl roku)

II. ÚDAJE ZÍSKANÉ Z ROZHOVORŮ

Žila u tety. Těsně před porodem se přesunula do azylového domu pro matky s dětmi. Tam žila asi půl roku. Potom se se svou dcerou přesunula zpět k tetě. Vzhledem k tamním nevyhovujícím podmínkám, pro velký počet lidí v jednom malém bytě, se přestěhovala na ubytovnu. Toto bydlení jí sehnaly sociální pracovnice. Na ubytovně si našla přítele z Prahy, který měl rodinu v Praze, byl ženatý a měl i nějaké děti. S ním má Lenka druhé dítě, on od ní odešel již v těhotenství. Vzhledem k nevyhovujícím podmínkám na

ubytovně se po porodu přestěhovala i s dětmi do azylového domu. Jezdila často za tetou, stále jsem ji navštěvovala. V současné době žije Lenka se svými dětmi opět s tetou a jejími potomky v bytě (1+1) a platí podnájem. V blízké době by se ale měla teta přestěhovat a byt Lence přenechat. Zatím se jí tedy nepodařilo sehnat stálé bydlení, největším problémem jsou potřebné peníze na kauci. Lenka je na mateřské dovolené a nikdy nepracovala. Lenka tvrdí, že jejím největším problémem je nedostatek financí na pokrytí nákladů její rodiny. Ani jeden z otců dětí se nijak neangažuje ve výchově, ani nepřispívá finančně. Přála by si najít muže, který by se o ně postaral.

7.3 MARTA

S Martou jsem zrealizovala tři setkání za účelem rozhovoru. Marta přišla do nezisk. org řešit problém společně s informantkou Lenkou, při té příležitosti jsme se domluvily také na tom, že mi poskytne informace při rozhovorech. O mě, mém záměru, a co vlastně provádím v tamních prostorách, už věděla předem od Lenky. Průběh rozhovorů byl vnitřně složitější, jelikož se v Martině příběhu hovoří o domácím násilí. Bylo to mnohdy velmi emotivní. Rozhovory byly prováděny v kanceláři Neziskovky jako s předešlou informantkou Lenkou a byly realizovány v měsíci srpnu roku 2017.

I. ÚDAJE O INFORMANTCE

Národnost, pochází z: Romka, pochází ze Slovenska

Věk: 38 let

Počet dětí: 5 dětí (6 – 20 let)

II. ÚDAJE ZÍSKANÉ Z ROZHOVORŮ

Marta žije už téměř 20 let v ČR. Marta byla 10 let vdaná. Letos na jaře se rozvedla. Důvodem rozvodu bylo domácí násilí, bývalý manžel byl hodně násilnický. Několikrát na něj Marta podala trestní oznámení, ty však vždy stáhla, protože sliboval, že se napraví. Bohužel k jeho nápravě nikdy nedošlo. Násilí naštěstí neuplatňoval na dětech. Před rozvodem ho policie vykázala z bytu, kvůli tomu, že ji opět napadl. Až po dlouhé době Martu soc. pracovnice přesvědčila, aby podala žádost o rozvod. Momentálně je již rozvedená. Dnes již bývalý manžel se odmítal odstěhovat, protože ani neměl kam. Nakonec musel být soudně vykázán. Po rozvodu se dále stýkají, ale alimenty na děti neplatí, vztah mezi nimi je stále napjatý. Otec děti navštěvuje jednou za měsíc. Momentálně žije sama s dětmi a snaží se najít trvalé zaměstnání. Marta prozatím chodí uklízet do nemocnice, aby si alespoň částečně přivydělala. Také pobírá státní příspěvky (na živobytí, státní soc. podporu, příspěvky na děti). Měsíční příjmy prý nestačí na pokrytí veškerých výdajů takto početné rodiny. V bytě (1+1) žije společně se svými čtyřmi dětmi, to nejstarší se již osamostatnilo a žije jinde. Pronájem tohoto bytu činí 10 000 Kč včetně poplatků.

Tvrdí, že děti se začleňováním do škol neměly více méně žádné problémy, protože se často stěhovali. Jejím největším problémem jsou samozřejmě nedostatek financí, dále prý že děti neposlouchají a že neunesou nákup. Marta je malé, až hubené postavy. Do následujících let by si přála dobrého muže a více peněz.

7. 4 ALENKA

S Alenkou jsem se v rámci plánovaných rozhovorů sešla pouze jednou. Měly jsme naplánovaných schůzek více, ale druhý rozhovor byl zrušen, protože Alenka byla v porodnici. Byla jsem ji po porodu navštívit a jako každá maminka, která drží své malé děťátko, úplně rozkvetla. První rozhovor proběhl na konci měsíce srpna roku 2017. U rozhovoru nebyl přítomen nikdo třetí a proběhl opět jako předešlé rozhovory v kanceláři neziskové organizace.

I. ÚDAJE O INFORMANTCE

Národnost, pochází z: poloviční Romka, pochází z hlavního města

Věk: 33 let

Počet dětí: 4 děti

II. ÚDAJE ZÍSKANÉ Z ROZHovorŮ

Alenka je svérázná, sympatická a velmi pohledná žena. Před čtrnácti lety žila s matkou a sestrou v Praze. Tam se seznámila s přítelem 1, přišla do jiného stavu, ale tento přítel nastoupil do výkonu trestu, tak zůstala sama. Po dvou letech se vrátil, po pár měsících společného soužití byla Alenka opět v očekávání. Ještě před porodem asi v šestém měsíci ji přítel 1 opustil. Kvůli tomu, že ho už nechtěla vidět, tak není jeho jméno uvedeno ani v jednom rodném listě.

Potom se Alenky s jejími dětmi ujal kamarád a pomohl jí sehnat bydlení. Tam žila několik let. Asi před pěti lety se s dětmi přesunula na vesnici. Když jí došly peníze, prodala byt, který dostala od otce dětí a koupila si chalupu na vesnici. Zde se seznámila s novým přítelem 2, se kterým má syna. Po dvou letech společného bydlení ho zavřeli.

Alenka skončila opět sama s dětmi. Po asi roce a půl poznala přítele 3. Mezi tím u ní ještě bydlela maminka, aby jí pomáhala s domácností a dětmi. Ta bohužel těžce onemocněla a zemřela. Přítel 3 pod vlivem návykových látek (alkohol a drogy) na domě sebral trámy ze střechy a použil je na podpal kamen. Proto jim poté spadla střecha. Z důvodu bezpečnosti Alenka odvezla své děti do Klokánku. Po šesti měsících byly přestěhovány do dětského domova. Syn teď žije u babičky (matky jeho otce) v pěstounské péči. Alenka se snaží dostat děti k sobě, jelikož je znovu těhotná a chce mít celou rodinu pohromadě. Našla si byt. Přítele 3 zavřeli za krádeže.

Alenka pracuje v továrně na výrobu automobilů (teď je na mateřské dovolené). Uvažovala i o tom, že dá své čtvrté dítě k adopci a získá nejprve své děti z dětského domova zpět. Nechce přijít o práci. Děti si bere pravidelně domů. (Další děti již neplánuje a hodlá pro to udělat jistá opatření.) Nakonec se rozhodla si dítě (chlapce, který se narodil v září 2017) nechat.

7.5 ANETA

S informantkou Anetou jsem se sešla dvakrát za účelem rozhovoru. Ani ona si nepřála být nahrávána při našem setkání. Aneta nebyla při rozhovoru ve své kůži, nejen, že jí nebylo dobře po fyzické stránce, protože ji bolely ruce, ale ani její psychické rozpoložení nebylo příliš dobré, působila velmi sklesle. U rozhovoru nebyl přítomen nikdo třetí, pouze byl párkrát narušen soc. pracovníci, která si potřebovala z kanceláře vzít nějaké věci. Rozhovory byly provedeny v listopadu roku 2017.

I. ÚDAJE O INFORMANTCE

<i>Národnost, pochází z:</i>	Češka, z vesnice
<i>Věk:</i>	43 let
<i>Počet dětí:</i>	2 dětí (13 a 16 let)

II. ÚDAJE ZÍSKANÉ Z ROZHOVORŮ

V daném městě žila s „manželem“ 20 let. Manželem se v tomto případě rozumí dlouholetý partner, protože se nikdy oficiálně nevzali, ale paní Aneta jej tak nazývá. Májí spolu 2 děti, jedno chodí na základní školu a druhé již na střední. Tvrdí, že „ten papír nikdy nepotřebovali“. I po odloučení mají stále dobrý vztah. O děti se stará matka, otec se poměrně často stavuje a bere děti na výlety. Kupuje dětem oblečení, nebo co zrovna potřebují, ale matce na výživné dětí nepřispívá. Aneta s dětmi žije v pronajatém bytě (2kk). Matka tedy z jednoho příjmu živí tři členy domácnosti, zároveň platí nájem, provoz auta, živí psa. Aneta říká, že žijí „z ruky do huby“, nejsou schopni nic ušetřit a občas s penězi prostě nevychází. Když děti něco nutně potřebují, posílá je k otci, protože sama jim to pořídit nemůže.

Z toho důvodu vyhledala pomoc jedné neziskové organizace. Ti jí pomohli zorganizovat plán financí a výdajů, aby nedocházelo k situacím, že nebudou mít, co jíst. Sama s dětmi žije již něco přes rok, ale stále doufá v návrat otce dětí zpět k nim.

Aneta pracuje již několik let jako pokladní ve vedlejších menších městě. Prý to ale nestačí, proto se teď snaží najít práci i v místě bydliště, aby nemusela platit jízdné. Nepobírá žádné dávky, kromě přídatků na děti. Má prý velké problémy se spánkem kvůli neustálému stresu. Trápí jí nedostatek peněz, málo času na rodinu, nemá čas na sebe

samu. Bydlení po odloučení shánět nemusela, protože muž odešel a bydlení přenechal matce s dětmi. Do budoucna by prý chtěla, aby její bývalý partner přestal „honit ztracený čas“ a vrátil se zpět k rodině.

7. 6 Renata

S Renatou jsme se viděly vícekrát, protože se povětšinu času pohybovala na stejném pracovišti, kde jsem sháněla informantky. Plánované rozhovory jsme uskutečnily dva, ten stěžejní byl ten druhý v pořadí. S touto informantkou se mi spolupracovalo velmi dobře, atmosféra vládla klidná a pozitivní. Přišly jsme na to, že máme i společné koníčky, proto jsme občas i odběhly od tématu, rozhovor jsme pojaly velmi neformálně. Renata je velmi vyrovnaná žena a při rozhovoru byla velmi otevřená a sdílná. U části rozhovoru byla přítomna třetí osoba (kolegyně – kamarádka). Rozhovory proběhly v listopadu roku 2017.

I. ÚDAJE O INFORMANTCE

Národnost, pochází z: ½ Romka, z hlavního města Prahy

Věk: 40 let

Počet dětí: 2 děti (syn - 7 let a dcera - 12 let)

II. ÚDAJE ZÍSKANÉ Z ROZHOVORŮ

Renata pochází z Prahy, ale v místě výzkumu žije již přibližně 10 let. Je to nová pracovníce v sociálních službách neziskové organizace, se kterou spolupracuji. Bude si teď dodělávat kurz pracovníka v soc. službách, na který se prý dle jejích slov velmi těší. Je to matka samoživitelka již rok a půl. Obě děti mají společného otce, s tímto mužem

byla Renata ve společném soužití téměř patnáct let. Má dceru a syna, tudíž obě děti jsou stále školou povinné. Obě děti jsou právně ve stálé péči matky a otec platí výživné (6 000 Kč) stanovené státem. Otec se ale i aktivně angažuje ve výchově tím, že si je občas bere k sobě. Příjmy však i tak nestačí na pokrytí výdajů. Dříve i v současnosti užívá poradenských služeb neziskových organizací. Renata s dětmi bydlí v pronajatém bytě 2+1. Do budoucna by si přála mít stálé zaměstnání, stabilní příjem, a aby se děti lépe učily. Jinak jí prý nic neschází, je šťastnější, než v manželství. I děti si prý více užijí otce, protože když už si je vezme k sobě, tak se jim věnuje, dříve jen přišel domu, sednul k televizi a dětem se nevěnoval. Prý se zlepšily i celkové vztahy členů rodiny k sobě. Renata by sama sebe charakterizovala jedním slovem „máma“. To je myslím všeříkající. Nového muže nehledá, je prý spokojená tak, jak to je.

7.7 ŠÁRKA

Šárku jsem znala již ze školy, jen jsem netušila, že se z ní stala matka samoživitelka. Po letech jsme se setkaly, když přišla se svou matkou do Neziskovky za soc. pracovníci, a to ve chvíli, kdy jsem zrovna dělala rozhovor s předchozí informantkou. Domluva byla snadná a rychlá. Sešly jsme se potom ještě dvakrát za účelem rozhovoru. Průběh rozhovorů byl velmi přátelský a vládla pozitivní atmosféra. Rozhovory proběhly na začátku prosince roku 2017 a nebyla u nich přítomna žádná třetí osoba.

I. ÚDAJE O INFORMANTCE

Národnost, pochází z:

Česka, z okresu výzkumu

Věk:

19 let

Počet dětí:

1 dítě (dcera ½ roku)

II. ÚDAJE ZÍSKANÉ Z ROZHOVORŮ

Po základní škole šla Šárka do učení v oboru kuchař/číšník. Když dodělávala střední školu, již čekala dítě. Přítel si našla na společně navštěvovaném středním odborném učilišti. Přítel se učil na odlišném oboru. Šárka žije s matkou a bratrem v pronajatém bytě. Přispívá na společný nájem. Jelikož ještě prakticky nemá odpracováno nic a brigády se nepočítají, má nárok pouze na základní rodičovský příspěvek.

Když ještě byla na škole, přítel u ní přespával téměř každý den, chodili potom do školy spolu a po škole spolu také trávili čas. Jak říká „byli jsme spolu pořád“. S přítelem byla tři roky, když zjistili, že je Šárka těhotná, neviděli v tom žádný problém. Když potom odešel za jinou, bylo to nepříjemné překvapení. Není to dlouho od rozchodu, výživné zatím nebylo stanoveno, myslela si, že se domluví.

Otec dceru navštěvuje, proto se Šárka snaží držet své emoce na uzdě. Její matka již dlouhá léta žije sama se Šárkou a jejím bratrem, protože jim otec zemřel, tudíž si umí poradit sama v domácnosti a má pro Šárku pochopení, snaží se jí ve všem pomáhat - ví jaké to je zůstat sama na všechno.

8 Pozorování

„Síla kvalitativních dat však nespočívá v množství sledovaných lidí, ale ve schopnosti výzkumníka dobře poznat několik lidí v jejich kulturním kontextu. Testem kvalitativního výzkumu není odhalit zdánlivě nekonečnou rozmanitost jedinečných lidských bytostí, ale osvětlit život několika dobře vybraných lidí“ (Hendl, J. 2005:57).

Můj výzkum vychází z případové studie mých sedmi informantek. Každá je jiná, každá má svou individuální minulost i životní příběh, avšak všechny mají něco společného a to jejich hlavní životní roli – roli matky samoživitelky.

Svobodné matky jsou jasně genderově definovanou skupinou žen. Tato skupina žen se velmi liší od otců samoživitelů. Ačkoli by někdo mohl namítat, že termín osamělého rodičovství zahrnuje oba genderové případy, charakteristické rysy obou skupin jsou značně odlišné. Matka dítěte vnímá potomka jinak nežli otec, mnoho matek tvrdí, že jsou se svým dítětem navždy propojeny silnou vazbou nazývanou se v běžné mluvě „mateřská láska“. Šeredová Purschová (2014) v článku Genderová antropologie se píše, že genderová identita nám není dána biologickým procesem, ale že tuto naši identitu tvoří v průběhu života lidé, kterými se obklopujeme a prostředí, ve kterém se nacházíme. Považuje gender za něco tvárného a proměnlivého (Šeredová Purschová, A. 2014:7). Já se s tímto tvrzením částečně ztotožňuji. Věřím, že genderová identita se dá částečně pozměnit individualitou jedince, okolím, přechodovými zkušenostmi či zásadními okamžiky v životě. Domnívám se ale, že gender je i částečně biologicky generován již během prenatálního věku dítěte, kdy je definována vnější podoba pohlaví potomka, která má vliv i na následnou výchovu a přístup k dítěti. Skupnik (2010) tvrdí, že do jaké konkrétní příbuzenské skupiny se osoba narodí, do značné míry ovlivňuje jeho

celoživotní chování. Já toto tvrzení chápu tak, že dítě nemá příliš na výběr. Jeho chování a reakce budou stejné jako chování jeho přímých předků v souvislosti v návaznosti na danou situaci. „*Příbuzenské vztahy jsou tak univerzálně základními sociálními vztahy ovlivňujícími téměř každý aspekt lidského života*“ (Skupnik 2010:14). Toto sice nezmiňuje ve spojení s genderovou identitou, domnívám se ale, že spolu příbuzenství a genderová identita, která je částečně tvárná, úzce souvisí v mnoha ohledech, např. pokud se snažíme pochopit, kdo je matka samoživitelka vychovávající své potomky i mimo ústavní definice.

Některé z žen, se kterými jsem se setkala v rámci výzkumu, si prošly peklem, které se jim vepsalo do tváře. Mnohdy bylo těžké z informantek vůbec nějaké důležité informace dostat. Často se jim těžko mluví o životních rozhodnutích či zážitcích, které obrátily jejich životy vzhůru nohama. Ve výrazu tváře jsem mohla pozorovat emoce jako je stud, smutek a lítost nad osudy jejich i blízkých. Avšak tyto ženy mají společné hlavně to, že se nevzdaly, a to ani ve chvíli, kdy si sáhly na své psychické i fyzické dno. Věkové rozpětí mých informantek je poměrně široké od 19 až do 43 let. Z toho je patrné, že žena se může stát osamělou matkou již v mladém věku nebo i po patnácti letech v manželství.

Ženy, se kterými jsem prováděla rozhovory, měly i odlišný původ. Tento původ se odráží v jejich životních příbězích. Jana byla má první informantka, na které jsem se vlastně i postupně učila. Jana pochází z vyloučené lokality, a je tímto často stigmatizována od okolních lidí. Za svůj původ se stydí. „*Poznání není oddělované od subjektu poznávání a není ničím jiným než produktem člověka. Individuální role učícího se jako konstruktéra vlastního poznání je ovšem ovlivněna i sociálním prostředím. Poznání světa je procesem probíhajícím na základě komunikace mezi lidmi*“ (Morvayová 2008). Život ve vyloučené lokalitě Janu velmi ovlivnil ve smýšlení a jednání.

V takovýchto lokalitách sice lidé neoplývají financemi a hmotnými statky, za to se tu ale dbá velmi na soudržnost rodiny a děti jsou pro ně vším. Aby měly děti vše, rodiče jsou schopni si i kvůli tomu půjčovat finance bez přemýšlení nad následky. Hlavní je aktuální štěstí a radost. Společně často žije i několik generací a všichni si navzájem pomáhají a brání se. Žebříčky hodnot členů těchto rodin jsou naprosto jinak konstruované, než žebříčky lidí mimo tuto komunitu. Život vně takové lokality je dosti odlišný.

Vážím si toho, že jsem měla příležitost se s takovým člověkem jako je Jana setkat osobně. Vlastními silami se rozhodla svůj život změnit a z této vyloučené lokality odešla. To chtělo hodně síly a odhodlání něco takového udělat, k tomuto činu se odhodlá jen málokdo, především za cenu, že zůstane sám se svými potomky. Začínala vlastně úplně od nuly, bez práce, kapitálu, znalostí a na všechno zůstala úplně sama. Několik z mých informantek jsou Romky. To jakého původu jsou, do značné míry ovlivňuje jejich uplatnění na trhu práce či možnosti v hledání bydlení. Je docela smutné, že i v této době stále v mnohých lidech přetrvávají předsudky, se kterými nahlízejí na určité etnické skupiny. Všechny matky samoživitelky romského původu mi sdělily, že se se statutem romské matky samoživitelky setkávají s problémy, které se úzce týkají jejich etnické skupiny. Například Jana a Renata se ke svému etniku nehlásí, protože se za něj stydí a nechťejí s ním být spojovány. Samy stereotypům o Romech věří nebo jen nemají dobré zkušenosti z minulosti.

„Hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitý způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce“ (Hendl 2005:52). Že je život v roli matky samoživitelky složitý, je asi zřejmé již z případové studie. Bohužel mnohdy tyto ženy mají v sobě zakořeněn pocit neúspěchu. Matka samoživitelka může být pouze matkou

samoživitelkou. Tuto roli berou jako náplň svého života a žijí ji naplno. Stává se pak, že ostatní pro život důležité hodnoty, mizí v ústraní. „*Bažiny jsou placaté a jednotvárné. Když tudy člověk jde, čvachtá mu pod nohama, musí si vzít holínky a pořád se soustředit na to, kam šlape. Když jde člověk bažinou, nemůže zkrátka dělat nic jiného, než jít bažinou*“ (Eriksen 2010:19). Toto jsou jednostranné pocity těchto žen. Na svůj aktuální život nahlíží většinou pouze z jednoho pohledu a zapomínají na svou seberealizaci v odvětvích, která jim nebývala vždy vzdálená. Pokud se potýkají s takovými problémy jako je nedostatek financí, strach o uživení rodiny, psychické potíže, nezaměstnanost či nepřilíš vyhovující podmínky bydlení, na život ani z jiného hlediska, než z toho „osamělé matky“, nahlížet nemohou. Pokud se ale tento psychicky napjatý stav drží měsíce nebo i léta, stává se denní realitou, tím i jedinou náplní života a z vnitřního pohledu jejich vlastní jedinou pravdou.

Matky samoživitelky mají z faktického hlediska menší uplatnitelnost na trhu práce, protože mívají méně času z důvodu péče o rodinu. Hraje zde roli hned několik faktorů: věk, pracovní zkušenosti, vzdělání, věk potomků. Na informantce Renatě je znát pravé nadšení se něčemu novému přiučit. Potom tu máme ale i takové, které v práci nikdy nebyly, proto neví jaké to je mít se lépe, nežli pouze žít z rodičovského příspěvku a dávek. Z mateřské do mateřské, to ale nemůže být doživotní stav. Proto by měla existovat instituce nebo organizace, která pomůže těmto ženám postavit se na vlastní nohy a poučí je o jejich možnostech ještě, když není pozdě. „*Tak jako společenské hodnoty podléhají změnám, musí být rozvoj vlastní osobnosti provázen neustálým rozvíjením vlastních hodnot*“ (Richter 1995:46 in Belz, Siegrist 2001:357).

9 Shrnutí výzkumu

Na základě získaných dat z rozhovorů se sedmi informantkami a ze zúčastněného pozorování prováděného při rozhovorech i mimo ně, jsem byla schopna zodpovědět výzkumné otázky, které byly stanoveny na začátku výzkumu. Podařilo se mi ztvárnit sedm kazuistik informantek, ze kterých lze vyhodnotit několik závěrů.

9. 1 Výzkumná otázka č. 1

Jaké jsou životní strategie sledovaných matek samoživitelek?

Na tuto otázku se odpovědi nachází v jednotlivých kazuistikách. I když je každá z informantek svým způsobem jedinečná, všechny se potýkají s obdobnými problémy (viz Výzkumná otázka č. 2) a především s celoživotní rolí matky. Existuje množství strategií, já bych ráda jmenovala i několik z těch, se kterými jsem se při výzkumu nesetkala a blíže se věnovala těm, se kterými se potýkají mé informantky. S výčtem častých strategií matek samoživitelek mě seznámila sociální pracovnice Neziskovky. Matky samoživitelky se stále snaží o vylepšení své stávající situace. V lepších případech vyhledávají možnosti vzdělávání a rekvalifikací v oboru při, nebo po skončení mateřské dovolené. Bohužel se stává i to, že sáhnou po možnosti půjček. Ty však často nezvládají splácet a z tohoto schématu již není úniku. Pracovní strategie mohou být také velmi různorodé. Důležité je, aby rodina zůstala pohromadě a nenastala nutnost jejího rozdělení.

9. 1. 1 Strategie změny bydlení

Strategie týkající se změny prostředí zmiňuje více informantek (viz Kazuistika 1, 2, 4), u každé se však jedná o jiný důvod této zásadní změny. Jana (viz Kazuistika 1) se

rozhodla změnit svůj dosavadní způsob života tím, že se se svými dětmi odstěhovala ze sociálně vyloučené lokality. Tato změna je opravdu zásadní, protože bydlení v sociálně vyloučené lokalitě je dosti odlišné: specifické socio-kulturní podmínky, rodinné zázemí, odlišná výchova dětí, apod. Když se Jana rozhodla k odchodu, byla nucena se učit jiným společenským zvykům a především neměla žádné finanční ani jiné prostředky do začátku. U Jany byl tento přesun asi nejradikálnější změnou v jejím životě i v životě jejích dvou synů. Odchodem zajistila lepší vzdělání pro děti a vyšší životní úroveň rodiny. Její rozhodnutí bylo odvážné a dobrovolné.

Lenka změnila bydlení víckrát, bohužel se v tomto případě jednalo o nutné přesuny, nikoli o dobrovolné stěhování. Tato informantka bydlela po porodu v azylovém domě pro matky s dětmi, dokud se nepřestěhovala ke své tetě, kde bydlela společně se svou dcerou, tetou a jejími pěti potomky v jednopokojovém bytě. Poté se odstěhovala na ubytovnu, protože v jednopokojovém bytě bylo příliš těsno pro tolik osob. Aktuálně žije opět s tetou a své stálé bydlení teprve hledá (viz Kazuistika 2). Problémy se sháněním stálého bydlení zmiňovalo hned několik informantek (viz Kazuistika 1, 2, 4, 6). Často zmiňovaly, že je pro ně, za stávajících finančních možností, velkým problémem konkrétně kauce na byt (viz Kazuistika 1, 2, 4).

Alenka (viz Kazuistika 4) se také stěhovala hned několikrát. Do Středních Čech přišla z Prahy. Žila v bytě po otci, ale když jí došly finance, byla nucena byt prodat. Za peníze z bytu koupila chalupu na vesnici. Potom, co jí přítel znehodnotil chalupu, ve které se následně už nedalo přebývat, musela své děti přesunout do Klokánku z důvodu bezpečnosti. Rodina byla rozdělena, protože neměli, kde společně bydlet. Nakonec se jí podařilo sehnat bydlení. Bohužel rodinu se jí ještě nepodařilo dát dohromady. Syn se přestěhoval k babičce, ale dvě další děti žijí v dětském domově. V mém výzkumu se

ukázalo, že ženy – matky samoživitelky vyvíjejí různé strategie, nejsou jen pasivními příjemkyněmi pomoci, ale aktivně se snaží svou situaci zlepšovat. Změnou bydlení se v mém výzkumu snažily zlepšit svou stávající situaci hned 4 informantky (viz Kazuistika 1, 2, 4, 6).

9. 1. 2 Strategie hledání nového partnera

Většina svobodných matek nechce být na vše sama a hledání toho pravého je často nekonečný příběh. Ze svých nároků postupně slevují, to se ale většinou nevyplácí. Dochází i k častému střídání partnerů, které nemá kladný vliv na děti, ani na matku samotnou (viz Kazuistika 4).

Další možností je, že matka úplně rezignuje na hledání vhodného muže a partnera již nehledá. Tato možnost se vyskytuje u matek samoživitelek po rozchodu či rozvodu dlouholetého vztahu (viz Kazuistika 3, 6) nebo u ženy, která doufá v návrat partnera zpět k rodině (viz Kazuistika 5). Nejedná se o kategorii těch nejmladších z informantek, ale převážně se to týká žen středního věku.

9. 1. 3 Strategie snahy zlepšení finanční situace neúplné rodiny

Zlepšit finanční situaci rodiny by si přály všechny mé informantky. Mají ale často odlišné způsoby, jak toho dosáhnout. Informantka Aneta se snaží pravidelně využívat podpory otce dětí, který je zaopatřuje věcmi potřebnými například do školy či je ošatí. Tímto způsobem jí následně zbývají peníze alespoň na nutné výdaje rodiny (viz Kazuistika 5). Jana využila možnosti rekvalifikace a následně uplatnila své dovednosti v oboru vzdělávání dětí a mládeže alespoň na částečný úvazek. S novým zaměstnáním

narostl i rodinný rozpočet (viz Kazuistika 1). Možnosti přivýdělků jsou pro samoživitelky velmi důležité. Často jde o peníze nutné k zabezpečení základních potřeb rodiny. Matky samoživitelky, především pokud mají více dětí nebo velmi malé děti, nemají moc možností práce. Využívají tak brigád a přivýdělků i při mateřské dovolené (viz Kazuistika 3). Jen některé z mých informantek měly tolik času, aby zvládaly zaměstnání na plný úvazek (viz Kazuistika 5, 6).

9. 2 Výzkumná otázka č. 2

Jaké jsou hlavní problémy, které role samoživitelky v současné české společnosti s sebou přináší?

Z výpovědí všech sedmi informantek vyplývá, že jedním z nejtěžejnějších problémů v této době, je nedostatečná podpora státu. Stát příspěvky a dávky nepřizpůsobuje individuálním uchazečkám o ně. Řídí se tabulkami, ve kterých jsou mnohdy (viz Rodičovský příspěvek) zvýhodňování žadatelé s vyššími čistými měsíčními příjmy. Svou sociální politikou napomáhá prohlubovat rozdíly mezi sociálními vrstvami. Na místě jsou otázky: Proč tomu tak je? Jde pouze o nedomyšlenost a „nedorozvoj“ sociální politiky tohoto státu, nebo se jedná o taktický promyšlený tah, kdy se snaží svou mocí ve finanční sféře regulovat počty sociálně slabých rodin, či za tím stojí něco úplně jiného? Jde o tak složitý systém navrhování a schvalování, že ani jeho spoluvůdci nemusí na konci procesu rozumět jeho výsledku.

Dále je to nedostatek financí, který úzce souvisí s výše zmiňovaným problémem státních dotací. Nedostatek financí ovlivňuje životní podmínky, ve kterých rodiny s jedním rodičem žijí. Mnohdy se stává, že otec dětí neplatí výživné (viz Kazuistika 2, 3,

4, 5, 7), v České republice ale neexistuje žádná finanční pomoc nebo náhrada, která by matkám samoživitelkám tuto značnou peněžitou ztrátu vypomohla snášet. Již několikrát byl vznesen návrh na státní dotování náhrady alimentů, které nebyly uhrazeny ve prospěch rodiče živatele, ke schválení ale dosud nedošlo. Ministryně práce a sociálních věcí Marxová návrh na náhradu alimentů za otce neplatiče vznesla například roku 2016, téhož roku vznesla lehce iracionální návrh poslankyně Pekarová, aby neplacení alimentů bylo trestným činem již po druhém měsíci neplacení (Klička 20. 7. 2016).

Dalším problémem je dlouhodobá nezaměstnanost svobodných matek, a to z různých důvodů. Některé z žen se stávají matkami již v mladém věku (viz Kazuistika 2, 3, 4, 7), někdy dochází i k tomu, že musí přerušit studia. Nedokončené či nedostatečné vzdělání v kterémkoli oboru z nich činí osoby neuplatnitelné na trhu práce. Když potom shánějí pracovní pozici, musí bojovat s nedostatkem pracovních zkušeností mimo domácnost. Vliv na nezaměstnanost těchto žen mají i postoje zaměstnavatelů vůči matkám samoživitelkám, které pro ně znamenají větší riziko náhlé neschopnosti pracovat například z důvodu onemocnění potomka. Nezaměstnanost a částečná nezaměstnatelnost má velký vliv na úroveň života neúplných rodin. Často tyto ženy neví, s kým se poradit či jaké mají možnosti rekvalifikace v jejich okolí. O organizacích nabízejících odbornou pomoc se příliš nemluví, nemají peníze na dostatečnou reklamu a matky samoživitelky mnohdy ani netuší, jaké možnosti ve výsledku mají na dosah. Určitým pokrokem by byly workshopy, na kterých by byly veřejnosti představeny všechny neziskové organizace, charity z okresu a další.

Problémy, se kterými se mé informantky potýkají, ale nejsou vždy jen fyzického (viz Kazuistika 3) či materiálního rázu (viz Kazuistika 1 -7). Mnohé zmiňovaly deprese,

smutek a osamění jako jeden z největších svých problémů. Na tomto se podepsaly všechny malé i velké problémy svobodných matek.

10 Závěr

Pojem rodič samoživitel, častěji tedy matka samoživitelka nebo svobodná matka má ústavně definovanou charakteristiku, ta však nedává moc velký prostor individualitě případů. Zavedení tohoto pojmu vyústilo v několik zásadních otázek současnosti. O tématu matek samoživitelek se příliš nehovoří na veřejné scéně. Státní ustanovení vůči samoživitelům rodin mají znatelné nedostatky, proto v některých případech dochází i k žití na okraji společnosti v chudobě a bez pomoci. V důsledku větší rozvodovosti manželů a rozpadů párů s dětmi stále vzrůstá počet samoživitelů neúplných rodin.

Pomoc matkám samoživitelkám nabízí několik organizací v podobě charit, domovů pro matky s dětmi, potravinových bank či odborných poradenství vybraných neziskových organizací. Nabízí se otázka, zda je tato pomoc dostačující a zda je vůbec pro konkrétní matky samoživitelky dosažitelná (nejen vzdáleností). Určitě má smysl, že tyto organizace na podporu neúplných rodin a lidí v krizových situacích existují, čím více přibývá forem pomoci, tím větší je to krok kupředu pro daný okres i celou Českou republiku. Tato pomoc často zabrání úplnému rozpadu rodin z finančních či jiných důvodů. Umožňuje dětem vyrůstat alespoň s jedním z jeho rodičů. Bohužel i přesto se stává, že děti z neúplných rodin se octnou v dětském domově či v nějaké přechodné péči, protože úloha samoživitelství je pro jednoho rodiče nad jeho síly (viz Kazuistika 4). Toto je rozporuplné v kontextu s mezinárodní úmluvou o právech dítěte. V článku 9 této úmluvy se píše, že dítě může být odtrženo od jeho rodičů pouze z důvodu zneužívání či zanedbávání dítěte. Dále je Česká republika zavázána jednat vždy ve prospěch dítěte a umožnit mu svobodu slova (MPSV 2016). Pokud dítě chce zůstat s matkou a matčin jediný problém je, že nemá, kde složit hlavu, v takovém případě by měl být stát odpovědný za poskytnutí alespoň přechodného bydlení takové neúplné rodině.

Tato práce je zaměřená přímo na matky samoživitelky a rozšiřuje pohled na současné problémy neúplných rodin. Práce navazuje na několik již provedených studií a rozvíjí statistické údaje o emický pohled na stávající situaci ve společnosti. Domnívám se, že díky zaměření by tato práce mohla být užita jako podklad k dalším výzkumům.

Cílem této práce bylo přiblížit životy matek v roli samoživitelek žijících na malém městě ve středních Čechách. Z výzkumu vyplývá, že špatná situace matek samoživitelek má nejen vnější vliv na celou rodinu, ale i na psychiku matky, tím se dotýká i jejích potomků. Informantky se shodly, že spolupráce organizací, měst a především státní podpora je nedostatečná a často limitující. Z výpovědí plyne, že matky samoživitelky nemají příliš možností svou současnou situaci svépomocí zlepšit. Celkem jsem oslovila 7 matek samoživitelek, jednalo se o klientky jedné neziskové organizace a byly mi touto organizací doporučeny. Všechny tyto oslovené ženy mi vyšly vstříc a staly se informantkami v mém výzkumu. Díky nim se mi podařilo zodpovědět výzkumné otázky (viz Kapitola 9). Jistě by bylo zajímavé porovnat výsledky zjišťování z menšího okresního města a z některého z měst krajských. Zda se problémy a strategie shodují a místo, kde neúplné rodiny žijí, je rozhodujícím faktorem, nebo se problémy a strategie v některých bodech překrývají a jedná se tedy o problém celorepublikový.

Práce zahrnuje i ukotvení tématu v čase (viz kapitola 7 Matkou samoživitelkou napříč dobou) a napříč vybranými státy (viz kapitola 6 Matka samoživitelka v České republice vs. matka samoživitelka v zahraničí). Práce na výzkumu mi přinesla mnohá poznání v oboru sociální antropologie a rozšířila můj rozhled o oblast sociální práce. Velmi si vážím toho, že mi informantky umožnily nahlédnout do svých životních příběhů.

Především jsem ovšem vděčná za možnost se setkat s takovým počtem různých lidí, kteří mi dali něco ze sebe. Ať už šlo o informantky či o sociální pracovníky nebo pracovníky v sociálních službách, vždy mi předali nějaké vědomosti. Naučila jsem se být empatická, ale zároveň ne příliš emotivní. Především jsem se naučila vnímat realitu z různých perspektiv (holisticky), a tím se vzdát svého subjektivního názoru a přiblížit se objektivnímu obrazu skutečnosti.

Jsem velmi vděčná svým informantkám za jejich důvěru a sdílnost, protože právě díky nim tato práce mohla vzniknout. V neposlední řadě jsem také ráda, že jsem mohla využívat služeb a prostorů Neziskovky (viz Terén mého výzkumu). Díky této práci mi bylo umožněno seznámit se hned s několika zajímavými lidmi a jejich životními příběhy. Tato práce mě vnitřně obohatila o zkušenosti s kvalitativními metodami výzkumu, konkrétně pro mě novou, narativní analýzou. Měla jsem možnost pohlížet na téma i z odlišných úhlů a v jiných rozměrech. V neposlední řadě jsem měla možnost vyslechnout a alespoň v tu chvíli sdílet starosti (a občas i radosti) mých informantek.

Seznam literatury

Antonie Young. 2007. *The Men of the House*. Dostupné z:

<https://www.theguardian.com/world/2007/mar/31/gender.kosovo> [9. 10. 2017]

Belz, H., Siegrist, M. 2011. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. Praha: Portál.

Bureš, M. 8. 12. 2017. *Průměrná mzda se blíží 30 000 Kč: Blížíme se kousek po kousku k Rakousku?*. FINANCE.cz. Dostupné z: <https://www.finance.cz/501734-prumerna-mzda-sousedu/> [20. 3. 2018]

Česko. Zákon č. 350 ze dne 21. dubna 2006. *Zákon Zákoník práce*. 2006. Předpis 262. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/zakony/zakon-c-262-2006-sb-zakonik-prace/uplne/#cast13> [28. 3. 2018]

Česko. Zákon č. 89 ze dne 22. 3. 2012 o výživném mezi rodiči a dětmi a předky a potomky. In *Občanský zákoník*. 2012. Předpis 919. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/zakony/obcansky-zakonik-2014/f4581856/> [28. 3. 2018]

Český statistický úřad. 21, 3, 2017. *Pohyb obyvatelstva - rok 2016, Sňatků nejvíce za posledních osm let*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2016> [11. 2. 2018]

Dudová, R. 2008. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: SOÚ. Dostupné z: http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/sd_03_dudova_otcovstvi_po_rozchodu.tisk_.pdf [14. 3. 2018]

EURES TriRegio. 2017. *Rodinné dávky. Přídavek na dítě*. Dostupné z: <http://www.eures-triregio.eu/familienleistungen-262.html> [2. 3. 2018]

EURES TriRegio. 2017. Rodinné dávky. *Mám nárok na zemský příspěvek na výchovu dítěte v Sasku?*. Dostupné z: <http://www.eures-triregio.eu/familienleistungen-262.html> [2. 3. 2018]

Eriksen, T. H. 2010. *Syndrom velkého vlka: hledání štěstí ve společnosti nadbytku*. Brno: Doplněk.

Hasmanová Marhánková, J. 2011. Matky samoživitelky a jejich situace v České republice. „*Sandwichová generace*“ – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory). Dostupné z: http://genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf [3. 3. 2018]

Hájek, M. Havlík, M. Nekvapil, J. 2012. *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámeček*. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/21a841b0adf50c1e86b62b6e947146f12f71e727_Narativni%20analyza%202012-2.pdf [10. 11. 2017]

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Klička, J. 2016. *Návrh: vyšší přídavky na děti i státní alimenty*. Deník.cz, Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/navrh-vyssi-pridavky-na-deti-i-statni-alimenty-20160720.html [15. 3. 2018]

Kopecký, J. 2017. *Bělobrádek radil samoživitelkám, ať si najdou jiného chlapa. Pak se omluvil*. iDNES. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/belobradek-valachova-vyzivne-djy-/domaci.aspx?c=A170424_122238_domaci_kop [17. 3. 2018]

Měšec. 2014. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. *Výživné mezi rodiči a dětmi a předky a potomky*. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/zakony/obcansky-zakonik-2014/f4581856/#f4581857> [19. 1. 2018]

Měšec. 2010. Těhotná a nezaměstnaná? S mateřskou nepočítejte. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/clanky/tehotna-a-nezamestnana-s-materskou-nepocitejte/> [12. 1. 2018]

Morvayová, P. 2008. *Sociálně vyloučené lokality jako sub-kultury komplexní společnosti*. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/deti-trvale-zijici-v-prostredi-socialne-vy> [12. 6. 2017]

Možný, I. 2008. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)

Mitchell, E. 2010. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. SOÚ: Praha. Dostupné z: http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/m30-eva-mitchell_financni-podpora-rodin-s-detmi-web.pdf [20. 3. 2018]

Ministerstvo práce. 2005. *Národní koncepce ČR*. In Mitchell, E. 2010. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. SOÚ: Praha. Dostupné z: http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/m30-eva-mitchell_financni-podpora-rodin-s-detmi-web.pdf [20. 3. 2018]

MPSV. *Pomoc v hmotné nouzi*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5> [21. 2. 2018]

MPSV. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/29615/Umluva_o_pravech_ditete.pdf [20. 3. 2018]

Ricoeur, P. 2000. *Čas a vyprávění I. Zápětka a historické vyprávění*. Praha:

OIKOYMENH. Hájek, M. Havlík, M. Nekvapil, J. 2012. *Narativní analýza v*

sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámeček. Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/21a841b0adf50c1e86b62b6e947146f12f71e727_Narativni%20analyza%202012-2.pdf [18. 1. 2018]

Kurzycz. 2000 - 2018. *Převod měn - Převodník měn online*. Dostupné z:

<https://www.kurzy.cz/kurzy-men/prevodnik-men/> [20. 2. 2018]

Richter, Ch. 1995. *Schlüsselqualifikationen*. Alling.

Skupnik, J. 2010. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)

Syslová, R. 2016. *Matky samoživitelky a sociálně patologické jevy*. Bakalářská práce.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Dostupné z:

https://theses.cz/id/7li4to/BP_Syslova.pdf [19. 1. 2018]

Šeredová Purschová, A. 2014. *Genderová antropologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.

Šťastná, A. 2009. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*.

VÚPSV, v. v. i. Praha. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_296.pdf [20. 1. 2018]